

La biblioteca pública avui

Teresa Mañà i Terré
EU Biblioteconomia i Documentació
mana@eubd.ub.es

Carme Mayol i Fernàndez
EU Biblioteconomia i Documentació
mayol@eubd.ub.es

RESUM

L'objectiu d'aquest article és identificar els trets que caracteritzen actualment les biblioteques públiques a la nostra societat; i, a partir de les estadístiques disponibles, analitzar la panoràmica de la biblioteca pública espanyola, en general, i de la catalana, en particular. Es valoren també els canvis més significatius que les biblioteques públiques han experimentat en els darrers temps.

RESUMEN

El objetivo de este artículo es identificar los elementos que caracterizan actualmente las bibliotecas públicas en nuestra sociedad; y, a partir de las estadísticas disponibles, analizar la panorámica de la biblioteca pública española, en general, y de la catalana, en particular. Se valoran también los cambios más significativos que las bibliotecas públicas han experimentado en los últimos tiempos.

ABSTRACT

The aim of the article is to identify the features which characterize presently the public libraries in our society; and, from the available statistics, to analyse the situation of the Spanish public library in general, and the Catalan in particular. The most significant changes in the public libraries in recent time are also evaluated.

Introducció

La biblioteca pública en l'actualitat es troba en un procés de canvi generat per diversos factors, entre els quals, té un paper rellevant la utilització de les anomenades tecnologies de la informació i la comunicació; en gran manera, però, han estat les demandes de la societat, les transformacions socials, les que han exigit i comportat un replantejament dels objectius i dels serveis de la biblioteca pública. Tot i que resulta evident que les biblioteques públiques a Espanya i a Catalunya, en general, estan molt lluny de les seves homònimes d'altres països, cal reconèixer que han canviat i millorat sensiblement en els darrers anys. Malgrat l'escassetat de recursos les nostres biblioteques intenten seguir aquests patrons i convèncer la societat –i sobretot les administracions de qui depenen– que la biblioteca pública és un servei d'informació i cultura essencial per a tothom.

Aquest estudi sobre l'estat de les biblioteques públiques al nostre país, es proposa, en una primera part, identificar els trets que caracteritzen d'una manera genèrica les nostres biblioteques públiques en l'actualitat, tot observant com les noves necessitats generades pels canvis socials han comportat modificacions i adaptacions en les funcions que fan i en els serveis que ofereixen. Així mateix, es recullen algunes de les iniciatives que s'estan portant a

terme de manera particular per algunes biblioteques, iniciatives que responen als reptes que planteja la societat i que poden ser exemples a seguir. En una segona part, fem una anàlisi de les biblioteques públiques a Espanya, i en concret, a Catalunya a partir d'una selecció de les dades estadístiques que ens han facilitat les administracions corresponents; entre aquestes dades destaquem les referides als nou suports i les aplicacions informàtiques.

Pel que fa a les fonts utilitzades, cal tenir en compte que les informacions de caràcter actual i immediat del tipus que requeria aquest treball no disposen de mitjans de difusió regulars i d'àmbit general, per la qual cosa, majoritàriament, ens hem basat en el coneixement que tenim de les biblioteques públiques del nostre entorn, ampliat gràcies al contacte amb els professionals i a les aportacions dels nostres alumnes, al qual s'hi ha de sumar la informació corrent que proporcionen les revistes i butlletins interns.¹

1. La biblioteca pública avui

Encara que pugui semblar reiteratiu i sobrer, per parlar de l'estat de la biblioteca pública, de les seves característiques actuals o les tendències emergents en el futur, cal partir una vegada més dels principis exposats en el Manifest de la Unesco.² Aquest text és un referent indispensable per entendre el concepte i la funció d'una biblioteca pública, essencialment perquè en presenta un enfocament evolutiu, en què els serveis s'han d'adaptar als nous temps i a les noves necessitats.

La UNESCO defineix la biblioteca pública com a centre local d'informació que facilita tot tipus de coneixement i informació als seus usuaris i que els proporciona les condicions bàsiques per aprendre al llarg dels anys, per decidir de manera lliure i crítica, i per desenvolupar la seva cultura. El Manifest de 1994 basa la definició de biblioteca pública en el paper essencial que ha de complir dins de la societat, i formula dotze missions clau basades en la informació, l'alfabetització, l'educació i la cultura, missions que han de ser l'essència dels serveis que oferirà la biblioteca pública. Aquestes missions contempen les funcions habituals de tipus cultural i creatiu, juntament amb l'atenció especial als infants però hi destaquen aquelles missions relacionades amb la informació local, la formació d'usuaris en l'ús de la informació, el suport a l'alfabetització i l'autoaprenentatge i el paper integrador que li pertoca en una societat multicultural: tot això ens presenta una biblioteca capaç d'evolucionar amb els canvis provocats per les transformacions socials i capaç d'adaptar els seus serveis a les necessitats d'una comunitat que viu ja en plena societat de la informació.³

1.1. Els canvis a les biblioteques públiques

La biblioteca pública en els darrers temps ha experimentat arreu, i també a l'estat espanyol, canvis estructurals importants motivats, bàsicament però no exclusivament, per les tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC), que afecten tant al desenvolupament dels seus serveis com a la dotació de recursos.

1. Entre els més bàsics cal esmentar els butlletins *Correo Bibliotecario* de la Subdirecció Gral. de Coordinació Bibliotecària; *L'espia* del Servei de Biblioteques de la Diputació de Barcelona; *Biblioforum* de la Fundació Bertelsmann; i la revista *Educación y Biblioteca*. A més entre les fonts d'informació cal incloure les pàgines web de les diferents administracions i les de les pròpies biblioteques.

2. *Manifest de la Unesco de la Biblioteca Pública 1994*. Barcelona: Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, 1994

3. L'interès per adequar la biblioteca pública a les necessitats actuals de la societat es recull a *The public library as the gateway to the information society: the revision of the IFLA Guidelines for public libraries*, The Hague: IFLA, 1999 (IFLA Professional Reports, 58), fruit del Preseminari al Congrés de la IFLA del 1998 on s'ha proposat la revisió de les Directrius actuals a partir de principis tals com la importància de la realitat local, el paper que pot jugar la biblioteca pública en els canvis socials de la comunitat o la idea de la biblioteca com a lloc d'encontre i intercanvi, sense deixar de banda, evidentment, la importància dels serveis i dels usuaris.

La incorporació de les TIC ha estat, de tota manera el fenomen de més impacte en el funcionament habitual de la biblioteca, com ho demostren els darrers informes publicats.⁴ Entre els canvis que aquestes han comportat apuntem:

- La centralització i simplificació de processos. Part dels processos tècnics, com la catalogació i classificació de documents, o processos administratius com el control de les adquisicions, es realitzen gràcies als programes de gestió automatitzada des de serveis centrals i, per tant, redueixen les tasques de gestió del document de cada punt de servei. D'altra banda, feines més rutinàries com el control de préstec, la recollida i elaboració d'estadístiques, l'elaboració del registre... s'han simplificat, amb la qual cosa a més de reduir el temps de dedicació que requerien i oferir un servei més àgil i pertinent, han aportat moltes dades d'interès que permeten millorar la gestió dels centres. No obstant, l'avantatge de la centralització que comporta alliberar les biblioteques de feines tècniques idèntiques, pot significar en alguns casos una excessiva homogeneïtzació d'aquestes.
- L'automatització dels catàlegs. La incorporació dels catàlegs automatitzats ha suposat per a les biblioteques augmentar els seus equipaments i reciclar els professionals. Pel que respecta als usuaris, la consulta en pantalla ha modificat en part les seves actituds: per determinats sectors de públic la pantalla resulta més «atractiva» que els antics catàlegs de calaixos, però la major confiança en la consulta no comporta un major coneixement dels sistemes de recuperació. El nombre de consultes augmenta, però no reverteix en uns millors resultats en la recerca; per tant, aquests procediments segueixen requerint programes de formació d'usuaris cada cop més específics.
- L'accés als catàlegs col·lectius. L'ús del catàlegs col·lectius ha afavorit la demanda, per part dels usuaris d'un centre, dels documents dipositats en altres centres; aquesta demanda creixent ha comportat la necessitat de plantejar les condicions en serveis que ja existien però que s'han ampliat⁵ i ha facilitat la creació d'altres serveis, com pot ser el servei electrònic d'accés als documents, que algunes biblioteques poden oferir gràcies a la digitalització dels seus fons.
- Els nous sistemes de difusió i comunicació. La producció i distribució de la informació sobre la biblioteca o sobre els fons s'ha simplificat i ha reduït els seus costos. La creació de recursos electrònics –especialment les pàgines web– per promocionar la biblioteca cada cop és més habitual; també l'ús del correu electrònic no només ha fet la comunicació més àgil, sinó que en alguns casos ha simplificat i agilitat els serveis de referència i consulta que s'ofereixen on-line.⁶
- La introducció d'Internet. L'oferta d'Internet a les biblioteques públiques s'ha anat estenent paulatinament a mida que se simplificaven els requeriments tècnics per a la implantació d'aquest recurs. En aquest moments, gran part de biblioteques compten amb servei d'accés a Internet, tant per als professionals com per als usuaris, per als quals sol

4. Sobre l'aplicació de les TIC en les biblioteques públiques remetem a «Las tecnologías de la información y la comunicación en las bibliotecas públicas españolas: avances en el periodo 1996-1998», informe publicat per la Subdirección Gral. de Coordinación Bibliotecaria dins de *Las bibliotecas públicas y la sociedad de la información*. Edit. M. Segbert Comisión Europea, DG XIII E.4. Madrid: CINDOC, 1998, p. 365-371. Malgrat l'absència de dades precises resulta útil per tenir una visió general del tema. Respecte a l'aplicació de les TIC a les biblioteques en general, es vàlida encara l'aportació d'A. Estivill i C. Miralpeix, «Estat de l'automatització de les biblioteques a Catalunya» dins *Anuari SOCADI de Documentació i Informació*. Barcelona: SOCA-DI, 1998, p. 211-226.

5. Com exemple, citem el servei de préstec interbibliotecari entre les biblioteques de la Diputació de Barcelona que, per tal que arribi a tots els centres, s'ofereix a través d'un servei de missatgeria pel qual l'usuari ha d'abonar una quantitat en funció del nombre de documents sol·licitats.

6. Una iniciativa interessant és la de la BPE de Tarragona que atén per correu electrònic les consultes d'informació local dels seus usuaris.

ser gratuït en la majoria dels centres. Com era de suposar, aquesta implantació ha requerit l'establiment de criteris d'ús i procediments de caràcter general, per tal de garantir l'accés i una utilització raonable. En alguns casos, la introducció d'Internet ha estimulat la gestió de «free nets» per part de la pròpia biblioteca i ha propiciat, en conseqüència, una més estreta vinculació de la biblioteca amb la seva comunitat.

La varietat de suports de presentació i reproducció de la informació ha estat un altre dels canvis importants que han sofert les biblioteques, en incorporar-los als seus fons d'una manera que podríem considerar generosa, tenint en compte la poca significació percentual en el conjunt dels fons.⁷ Les biblioteques públiques han ofertat els nous suports no impresos –vídeos, discos compactes, CD-ROM– per captar les franges de públic jove més receptiu a aquests altres productes informatius i culturals. Les possibilitats d'accedir a la consulta de CD-ROMs en xarxa ha potenciat l'ús d'aquests materials de manera que resulten quasi imprescindibles per a la secció de referència i especialment atractius en temes d'art i de cultura en general.

Aquesta ampliació de suports informatius ha suposat un augment d'inversions –requereixen altres equipaments– i també de manteniment –són més utilitzats i més fràgils que un llibre. Aquest nous suports, a més, han resultat un element essencial i indispensable per modificar el concepte que els ciutadans tenen de la biblioteca i per incrementar-ne el seu ús.

També els bibliotecaris han incorporat l'ús d'aquests materials en les seves tasques de treball: s'utilitzen els enregistraments de so i imatge per enriquir els fons de la col·lecció local, per produir informació oportuna per a usuaris específics (estrangers, discapacitats, etc.) i també com eines per a formació d'usuaris i per promocionar la pròpia biblioteca (vídeos). Per altra banda, el CD-ROM resulta el suport adient per enregistrar catàlegs col·lectius o eines de treball tan útils com bibliografia selectiva de novetats.⁸

Finalment, hem de destacar en aquests canvis, les *millores en les infraestructures i equipaments*. En els darrers anys, les biblioteques públiques han millorat notablement els seus espais i els seus equipaments: habitualment es construeixen edificis visibles i atrevits, amb amplis espais que resulten còmodes i funcionals a la vegada. Tot i així, encara es detecta una certa reticència per part de l'administració, reacia a facilitar superfícies en gran urbs i amb tendència a recuperar espais històrics de difícil adaptació per a qualsevol servei.⁹ L'edifici, imatge de la institució, adquireix una gran importància –noves Alexandries– pròpia d'una societat que valora la informació com a símbol de poder i de riquesa econòmic i cultural.

Les inversions fetes en biblioteca pública han portat a les administracions a considerar, finalment i conseqüentment, aquests serveis com una part del patrimoni ciutadà. Cada cop més, les biblioteques es conceben com un servei comunitari i els seus espais s'usen com a seu d'activitats complementàries –espais d'estudi, sales d'exposicions i actes culturals– al marge del funcionament i de l'horari habitual de la biblioteca, per tal d'obtenir el màxim rendiment de la inversió.

Les biblioteques, doncs, han vist modificat el seu perfil a causa de factors aliens que han afectat o afectaran els seus serveis. Aquests serveis, però, també es veuen modificats d'acord amb les noves necessitats dels usuaris a qui han de servir.

7. Segons les estadístiques de les biblioteques públiques de l'estat de l'any 1997, els fons informàtics representen aproximadament un 9% del total però, en relació a les adquisicions fetes l'any anterior d'aquest mateix tipus de suport, presenten un increment del 156%.

8. Es força significatiu que el Servei de Biblioteques i del Patrimoni del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya estigui treballant ja en el projecte d'oferir en CD-ROM les seves llistes de «Bibliografia selectiva de novetats» i de la «Bibliografia selectiva temàtica».

9. El cas de la BP de Barcelona n'és una mostra evident. Quan ja la ciutat disposava dels espais i edificis del Teatre Nacional, l'Auditori, l'Arxiu Històric, etc., encara no existia un emplaçament per a la biblioteca i, finalment, se li ha destinat l'edifici del Born, emblemàtic i magnífic, però que comporta problemes d'adaptació funcional.

1.2. El paper de la biblioteca pública en la societat de la informació

La incorporació i l'expansió de les TIC no han estat l'únic factor de canvi en la societat actual, tot i que hi han tingut un paper fonamental; les transformacions socials s'han fet notar també en el camp de les relacions, de l'oci i la cultura, de les ocupacions laborals i han dibuixat un nou escenari per a la biblioteca pública.

La societat de la informació és, sens dubte, la transformació social més important que estem experimentant des de la revolució industrial. La biblioteca pública al llarg del temps ha anat evolucionant i canviant per ajustar-se a les demandes de la societat: dins d'aquest context la biblioteca pública és, fonamentalment, un centre d'informació i de cultura adreçat a tots els ciutadans i ha de respondre també a l'exigència de transformar la informació en coneixement. L'abundància d'informació exigirà que les biblioteques duguin a terme un paper actiu de «mitjancers» per ajudar els ciutadans a seleccionar i usar els recursos informatius.¹⁰

Aquest nou escenari obliga a les nostres biblioteques a assumir importants reptes en les seves funcions bàsiques com a:¹¹

a) centre cultural

La possibilitat de disposar de més temps d'oci, degut a l'augment de l'esperança de vida, a les facilitats que proporciona el tele-treball i, en general, a les condicions materials de benestar social, ofereix a la biblioteca pública l'oportunitat de comptar amb un públic potencial amb una bona disponibilitat de temps i amb necessitats i interessos informatius amplis i diversos. Cal, però, tenir presents alguns comportaments prou significatius –l'escàs hàbit de lectura d'una part important de la població, l'aparició d'altres hàbits de consum cultural, sobretot per part dels joves, i la concentració de lectors en determinades franges de la població que reclamen serveis específics– que obliguen la biblioteca pública a practicar, per una banda, una dinàmica política de màrqueting i, per altra, a oferir serveis «a la carta», ajustats a les diferents tipologies d'usuaris.

La biblioteca com a centre cultural ha de convertir-se en un espai de trobada i d'intercanvi, en el qual els serveis més tradicionals es comparteixin amb altres activitats culturals complementàries de l'oci i el temps lliure. En aquest sentit també es fa indispensable col·laborar amb altres institucions i altres agents culturals (llibreries, autors, editorials...) per optimitzar recursos i ampliar el públic.

b) centre local d'educació i aprenentatge

Degut al ràpid desfasament dels continguts i a la progressiva especialització en el camp del treball hi ha una necessitat de formació continuada que permeti actualitzar constantment els coneixements professionals. A aquest factor s'hi uneix l'augment de la desocupació laboral a causa de la reducció de llocs de treball i la tardana incorporació dels joves al món del treball.

Les biblioteques són un excel·lent suport per a l'educació permanent i paral·lela, com queda recollit en tots els textos programàtics. Les biblioteques públiques amb un espai acollidor, materials de suport i personal preparat disposen de les condicions per a actuar com a centres d'autoaprenentatge, i amb el recurs de les TIC po-

10. Els efectes de la societat de la informació han estat tractats en diverses obres. Vg.: J. Majó. *Xips, cables i poder*. Barcelona: Proa, 1997. M. Castells. *La era de la informació: economia, societat i cultura*. Madrid: Alianza, 1997. 3 v. Pel que respecta a les biblioteques resulta molt suggerent el treball de L. Anglada, *El paper de les biblioteques a la societat informacional*. Barcelona: Fundació Bofill, 1998 (Document de treball). Sobre el paper de les biblioteques públiques trobem una visió sintètica i encertada a càrrec d'A. Bailac, «La biblioteca pública a Catalunya», dins *L'Avenç*, 235, abril 1999, p. 29-35.

11. Prenem com a base l'estudi de la Comunitat Europea citat anteriorment: J. Thorhøge. «Una imatge de la biblioteca pública en la societat de la informació: funcions, tasques i serveis de la biblioteca pública» dins de *Las bibliotecas públicas y la sociedad de la información*. Edit. M. Segbert Comisión Europea, DG XIII E.4. Madrid: CINDOC, 1998, p. 7-19.

den facilitar que tothom tingui accés a la formació oferint-la a distància¹² i com a complement idoni de la biblioteca digital de les universitats a distància.¹³

L'abundància d'informació exigeix de les biblioteques públiques un paper actiu d'ajut als ciutadans en la selecció i ús dels recursos informatius. A través de programes de formació d'usuaris i d'equipaments adequats la biblioteca proporciona als individus coneixements i habilitats per rendibilitzar i utilitzar millor la informació.

c) un centre d'informació local i general

La biblioteca ha de facilitar tota mena d'informació als usuaris individuals però, cada cop més, ha d'oferir essencialment la informació de la localitat on es troba emplaçada i aquella que afecta directament al ciutadà. Fins ara les nostres biblioteques han quedat un tant al marge de les polítiques locals d'informació, però algunes iniciatives recents mostren les possibilitats d'oferir serveis d'informació municipal des de la biblioteca mitjançant sistemes integrats i cooperatius, a través de la creació de xarxes ciutadanes telemàtiques o la planificació de serveis d'informació local via web.¹⁴

*d) un centre de trobada i acollida.*¹⁵

Les biblioteques públiques amb un aspecte atractiu i confortable, amb una oferta variada i actual, amb un horari ampli, es poden convertir en el punt de trobada de tots els ciutadans, siguin quines siguin les seves necessitats. Les biblioteques públiques tenen les condicions per acollir i integrar aquells grups «desfavorits» socialment –a causa de la llengua, la cultura, l'alfabetització o la reducció de prestacions de la societat del benestar– i treballar per evitar la fractura social que pot provocar la descohesió social i la diversitat cultural. No està de més recordar, en aquests temps de polítiques d'exclusió practicades en nom del dret d'admissió, que l'accés de tothom a la informació i a la cultura requereix facilitar prèviament el coneixement i l'accés a l'espai de la biblioteca.

Es fonamental, per tant, que les biblioteques es plantegin, més que mai, enfocar els serveis a grups específics de ciutadans: només l'estudi de sectors i el coneixement de l'entorn pot garantir que la biblioteca pública sigui coneguda i utilitzada per tothom.

En definitiva, en aquest final de segle, davant dels canvis produïts en el món de la informació, les biblioteques han de basar la seva continuïtat en la diversificació de serveis i el proveïment de recursos electrònics, tot mantenint-se com un baluard de defensa de la democràcia i la igualtat social.¹⁶ Cal afegir, en aquesta panoràmica que exposem, la important labor que els professionals estan fent per adaptar millor les biblioteques als reptes dels nous temps. La preparació específica a través de la llicenciatura en Documentació implantada l'any 1992 i que actualment s'imparteix a la majoria dels centres que tenen estudis de Biblioteconomia; els programes de formació continuada a través de les pròpies administracions i associacions professionals; les mateixes escoles de Biblioteconomia amb programes adaptats i renovats són elements que permeten garantir un personal format i suficient, capacitat per atendre les noves exigències de públic i de recursos i capaç d'adaptar-se als canvis.

12. Una mostra del potencial de les biblioteques públiques en aquest camp s'apunta a: H.G.Stork. «Bibliotecas digitales y enseñanza a distancia». *El profesional de la información*, vol.7, 11 (noviembre 1998), p. 29-32.

13. En el cas de la UOC (Universitat Oberta de Catalunya) s'està iniciant una política en aquesta línia com ho mostren les col·laboracions ja establertes amb algunes biblioteques (Biblioteca Pública de Tàrraga, Biblioteca Montserrat Roig de Sant Feliu de Llobregat).

14. Són diversos els exemples que podríem citar. Anomenarem com a significatiu el cas de la ciutat de Sabadell on des de l'Ajuntament s'ha elaborat un pla per constituir una xarxa d'informació local que integra els fons de diversos centres de diferent titularitat. Ens consta que aquest exemple propicia altres iniciatives.

15. J. Thorhugue en el seu treball citat anteriorment i que prenem de base, usa el terme «shelter» (refugi) que respon millor al concepte d'un espai on pobres, rodamóns, excèntrics i solitaris puguin trobar-s'hi bé.

16. Trobem una interessant i breu reflexió sobre el paper de la biblioteca pública com a fonament de la democràcia a: E.Kerslake; M.Kinnell. «Public libraries, public interest and the information society...», *Journal of Librarianship and information science*, 30, 3 (september 1998), p. 159-162.

1.3. Iniciatives emergents

A més dels esforços del personal i de les inversions, les biblioteques públiques duen a terme actuacions individuals que no són espectaculars, però que ajuden en gran manera a incentivar la rendibilitat del servei. En alguns casos, aquestes actuacions comporten disposar de recursos; en d'altres, pel contrari, es tracta només d'orientacions que facilitin el canvi. Relacionem les més significatives:

1. *Promocionar la biblioteca.* En la nostra societat actual, les biblioteques públiques, malgrat l'esforç i els recursos que s'hi destinen, han de batallar per un espai social. Les biblioteques són poc i mal conegudes, degut tant a una situació que fins ara ha estat molt deficitària com a una presència social tímida. La lectura pública és un dret del ciutadà que mai és reivindicat perquè el ciutadà el desconeix. Per aconseguir un reconeixement i un suport social que no tenen, les biblioteques han hagut de definir estratègies de comunicació i aplicar tècniques de promoció destinades a donar a conèixer millor els serveis que ofereixen i connectar amb els usuaris potencials. Les biblioteques en espais forans –a les piscines, les platges, els mercats–, els productes publicitaris –samarretes, pins, adhesius, retallables–, la presència en els mitjans de comunicació, la col·laboració amb entitats... han estat recursos per donar-se a conèixer i ser considerades una possibilitat més d'oci i d'informació. D'aquestes actuacions en tenim exemples innumerable.
2. *Millorar els serveis.* D'altra banda, les biblioteques públiques s'han hagut de plantejar la seva relació amb l'usuari que és, en definitiva, la seva raó de ser. L'usuari ha canviat el seu nom pel de «client» i s'ha convertit en el punt de mira de la biblioteca preocupada per aplicar les tècniques més elementals en serveis d'atenció al públic i per incrementar l'ús dels seus serveis.¹⁷ Així s'emprenen accions per fer els serveis més àgils i pràctics: préstec de nombrosos documents, atenció per telèfon i fax, serveis a domicili, difusió selectiva de la informació, consultes on line, bústia de retorn per al préstec...
3. *Captar nous públics.* Més enllà del públic infantil i estudiantil que constitueix el gruix dels usuaris de la biblioteca pública, aquesta s'ha preocupat de captar nous públics a través de les activitats sectorials i dels serveis específics: les mestresses de casa, els col·lectius d'entitats i associacions, els adults professionals, els aturats, els avis, els joves, els immigrants, les persones recloses a domicili, a presons i hospitals, etc. conformen franges de població a les quals la biblioteca pública ha dirigit les seves activitats de promoció (clubs de lectura, trobades amb autors, actes culturals, lots de préstec, etc.) i per als quals ha adaptat els seus serveis.
4. *Adaptar els espais.* Si volem arribar a tota mena de públic, els espais de la biblioteca han de ser per tothom, tothom hi ha de poder accedir i tothom s'hi ha de trobar bé. Així ho han entès les biblioteques que han adaptat, habilitat i distribuït els seus espais en funció dels diferents tipus de públic i dels diferents usos que es pot fer de la biblioteca: sales de treball i de reunions, zones per a l'oci dels joves i adolescents, racons còmodes i silenciosos per a la lectura, espais per a petits lectors... Pel que respecta als estudiants, públic massiu de la biblioteca, s'han creat i habilitat sales d'estudi annexes i independents.

17. Segons les conclusions d'un estudi de la Fundació Bertelsmann realitzat a través de reunions de grup amb diferents usuaris i no usuaris de biblioteca pública que representen els diferents segments d'edat –excepte els infants– i diferents ocupacions –mestresses, estudiants, professionals, aturats, jubilats– aquests consideren que la biblioteca pública ha millorat molt però encara li falten coses entre les quals algunes de les que aquí se citen: diversitat d'espais, col·leccions actualitzades, diversitat i amplitud d'horaris, accessos a bases de dades i necessitat de més i millor promoció. Fundació Bertelsmann/ Diputació de Barcelona, 1998. Document de treball.

5. *Adaptar i ampliar els horaris.* Els horaris d'accés a les biblioteques estant sent també objecte de modificacions, d'acord amb les necessitats del usuaris i les demandes socials. Encara que amb certa timidesa, els horaris s'han ampliat i diversificat responnent a les diferents disponibilitats del públic (obertura matí i tarda, horari continuat, obertura dissabtes tarda, torns de vacances) i augmentant la rendibilitat dels equipaments. Cal fer notar que, al marge dels compromisos de l'administració amb els seus votants, en molts casos, aquestes iniciatives han estat resultat de l'interès dels professionals per millorar els serveis malgrat l'escassetesa de recursos de personal.
6. *Adaptar els sistemes.* Pel que respecta a l'ús de la biblioteca, igualment s'han assajat iniciatives per facilitar la recerca i localització dels documents. L'organització temàtica dels documents segons la Classificació decimal i la coloració en accés lliure d'acord amb les signatures, sistemes que van néixer amb l'objectiu de facilitar l'accés als lectors, resulten en aquests moments més aptes per als bibliotecaris que per als usuaris. Preocupats per la dificultat i el desconeixement dels sistemes usats a les biblioteques, aquestes han assajat altres distribucions en funció dels interessos, de les temàtiques i dels gèneres –centres d'interès, agrupació de tots els documents sobre un tema sense tenir en compte el suport– i han adaptat signatures per tal de facilitar una ràpida localització (topogràfics, símbols i icones per identificar gèneres o matèries).

En definitiva, com veiem en aquests iniciatives que hem destacat, es tracta de potenciar els recursos tradicionals amb les noves aportacions, tot mantenint l'equilibri, i d'aconseguir extreure la màxima potencialitat de les nostres biblioteques.

1.4. Actuacions de l'administració

Senyalar les actuacions polítiques a Espanya en matèria de biblioteques, i no només en relació a les públiques es fa difícil, degut al repartiment de les competències de cultura transferides a les respectives comunitats autònomes. No obstant, l'existència de les corresponents lleis de biblioteques demostra un interès per les biblioteques públiques i aquest interès també es veu reflectit en la participació cada cop més nombrosa en programes europeus.

Aquesta cooperació en l'àmbit europeu s'estén a partir dels projectes engegats des de la Direcció General XIII de la Comissió Europea que inclouen participants de biblioteques públiques d'Espanya.¹⁸ La majoria de projectes tenen en comú l'aplicació de les tecnologies de la informació per a resoldre necessitats educatives i formatives amb diferents franges de públic. En conjunt, però, i a diferència d'altres països,¹⁹ a Espanya costa molt que les biblioteques públiques s'impliquin en projectes europeus i, a més, es detecta l'absència de projectes amb les pròpies biblioteques del país que marquin línies de treball conjuntes.

En la cooperació a nivell estatal entre el Ministerio de Cultura i les comunitats autònomes, destaca el projecte REBECA, iniciat el 1995, per tal de fer una base de dades bibliogràfiques que en l'actualitat conté uns 320.000 registres, que poden consultar-se a través d'Internet²⁰ i un projecte engegat enguany per tal d'elaborar unes estadístiques homogènies sobre biblioteca pública.

18. Es pot trobar la informació a <<http://www.echo.lu/digicult/en/activity/publib.html>> i un resum publicat a *Correo Bibliotecario*, 32, abril 1999.

19. Pel que fa al Regne Unit, existien l'any passat més vint-i-cinc projectes de treball cooperatiu de biblioteca pública, en els quals es feia evident la preocupació per l'educació i les xarxes locals d'informació, sobretot en les àrees rurals. *The Internet, networking and the public libraries*. London: Library Association, 1997, p. 51-72.

20. <<http://www.mcu.es/REBECA>>

També a nivell de tot l'estat espanyol, disposem de la publicació *Correo Bibliotecario*, butlletí informatiu de la Subdirecció Gral de Coordinació Bibliotecària, de publicació mensual, que recull notícies referides a les biblioteques espanyoles, amb preferència les públiques, convocatòries de jornades, i disposicions oficials relatives a biblioteques.²¹

Per a la comunicació entre professionals comptem, des de l'octubre del 1998, amb la llista de distribució PUBLICAS, fòrum electrònic, que té per objectiu facilitar l'intercanvi d'informació, d'experiències i d'opinions sobre les biblioteques públiques. La llista està oberta a debats, tot i que fins l'actualitat les intervencions són més aviat per donar notícies o per demanar informació.²²

A Catalunya, aquest darrer any s'ha manifestat un interès per la política cultural que ha desembocat en projectes i plans elaborats des de diferents instàncies administratives. Per una banda, la Generalitat de Catalunya ha creat el Comissionat per a la Societat de la Informació des del qual, amb una extensa i variada participació, s'ha elaborat un Pla estratègic de la Informació que abasta tots els sectors. Segons aquest pla, les biblioteques públiques catalanes són contemplades com un punt d'accés preferent a Internet, amb l'objectiu de compensar les desigualtats de les zones deprimides i amb risc de marginalitat.²³

A la ciutat de Barcelona, l'Ajuntament ha presentat el Pla de Biblioteques de la ciutat, amb una previsió de construcció de nous equipaments que permetrien l'any 2010 disposar finalment de 10 biblioteques de districte.²⁴ L'elaboració i execució d'aquest Pla suposa un interès polític i una atenció per les biblioteques inusual fins al moment present, situació que encara és més palesa si tenim en compte que la província de Barcelona es troba prou ben atesa a través dels serveis de suport de la Diputació en conveni amb els municipis. A aquest desequilibri entre província i capital, s'hi afegeix el greuge comparatiu amb les altres capitals de províncies per l'absència de Biblioteca Pública de l'Estat. L'acord pres al desembre de 1997 entre les diferents administracions implicades ha permès finalment donar resposta a aquesta demanda, i la nova biblioteca provincial té prevista la propera construcció a l'antic Mercat del Born, edifici emblemàtic de la ciutat, en els propers anys.

Quant a la legislació, dues han estat les iniciatives de valor i abast molt diferent. L'Ajuntament de Barcelona, fent ús de les competències que atorga la Llei del Sistema Bibliotecari (1993) creà el passat mes d'abril la Comissió de Lectura Pública, de caràcter merament consultiu i integrada per representants d'entitats relacionades amb la cultura, l'educació i el lleure. Molta més incidència té el Decret sobre els serveis i el personal del Sistema de Lectura Pública de Catalunya (Decret 124/1999 de 4 de maig, DOG, 2885, 10.5.1999) pel qual es determinen les funcions dels serveis nacionals i regionals de suport a prestar per part de la Generalitat i les diputacions provincials i les condicions de qualificació professional exigides al personal de les biblioteques públiques. Queda ja només pendent, en el llarg camí d'aplicació d'aquesta llei, la publicació del Mapa de Lectura Pública que permetrà disposar d'una planificació bibliotecària per a Catalunya.

2. Anàlisi estadística

Tal com hem comentat anteriorment, la visió global de les biblioteques públiques a l'estat espanyol resulta extremadament difícil d'exposar atesa la distribució de competències i la tipologia de biblioteques. Per una banda, existeixen les 51 biblioteques públiques de l'Estat

21. Pot consultar-se a la web de la Biblioteca de Castilla y León <<http://www.bcl.jcyl.es/correo>>

22. Es pot trobar la informació a <<http://listas.bcl.jcyl.es/publicas>>

23. *Catalunya en xarxa: pla estratègic per a la Societat de la Informació*. Barcelona: Comissionat per a la Societat de la Informació, 1999.

24. *Pla de biblioteques de Barcelona 1998-2010*. Institut de Cultura de Barcelona, 1998.

(BPE), que en alguns casos tenen doble funció, com a biblioteca pública de la ciutat i com a capçalera del sistema. Aquestes biblioteques són de titularitat estatal, adscrites al Ministerio de Educación y Cultura, i en concret a la Subdirección Gral. de Coordinación Bibliotecaria i la seva gestió es troba transferida a les corresponents comunitats autònomes. Per la seva extensió en tot el territori, per la quantitat dels fons i per la seva riquesa de patrimoni bibliogràfic aquestes biblioteques configuren una realitat pròpia. Per una altra banda, existeixen les biblioteques públiques que depenen directament de les administracions autonòmiques i que són majoritàriament de responsabilitat municipal. En el cas de Catalunya, segons la Llei 4/1993, de 18 de març (DOGC núm. 1727, de 29.3.1993) s'articula un únic Sistema de Lectura Pública del qual formen part totes les biblioteques municipals. Els municipis poden comptar amb uns serveis de suport, d'àmbit nacional i d'àmbit regional que poden ser duts a terme pel Departament de Cultura i les diputacions provincials. A la província de Barcelona, la Diputació actua com a servei de suport per a més d'un centenar de biblioteques.

Aquesta variada situació comporta que les dades estadístiques siguin de difícil obtenció i comparació. En aquesta exposició, analitzarem, en primer lloc, les dades d'àmbit espanyol i, en segon lloc, les de les biblioteques públiques a Catalunya.

2.1. Espanya

Les darreres estadístiques generals sobre serveis bibliotecaris de tot l'Estat daten de 1996 i n'extraïem a continuació les dades més rellevants:

TAULA 1: ESPANYA²⁵

Total biblioteques públiques: 3.723
Fons: 31.493.096
Prestataris: 5.586.389
Préstecs: 20.240 245

Font: *Estadística de Bibliotecas 1996. Instituto Nacional de Estadística. Madrid, 1998.*

En primer lloc, cal advertir que donem la dada només referida a l'epígraf de «biblioteques generals», incloses juntament amb les d'organismes militars, institucions penitenciàries, hospitals, col·legis majors i altres (sic) sota l'epígraf més genèric de «biblioteques públiques», que en comptabilitza més de quatre mil. Aquesta diversitat de classificació comporta confusions posteriors en les dades que s'utilitzen.²⁶

Les xifres de fons i préstec les hem limitat als llibres, atès que no totes les biblioteques compten entre els seus fons amb materials no impresos. Pel que respecta a la quantitat, es tracta d'un fons escàs: el promig de volums/biblioteca (8.459) que podria semblar acceptable s'ha de relativitzar pel fet que entre el total de biblioteques s'hi contemplen també les BPE, amb col·leccions, en general, que superen els 100.000 documents, la qual cosa ens porta a pensar que existeixen un alt nombre de biblioteques dotades precàriament. També, si tenim en compte les xifres absolutes, podem observar que 31 milions de documents per 40 milions d'habitants és un fons extremadament pobre en relació als estàndards recomanats.

25. Les estadístiques del Instituto Nacional de Estadística es publiquen cada dos anys. Per aquest motiu, les dades a les quals ens referim corresponen a l'any 1996.

26. Així ocorre amb les dades d'Espanya incloses en l'edició anglesa de l'estudi anteriorment citat de la Comunitat europea. En la primera edició, a l'any 1996, on es dona una xifra aproximada de 3.330 biblioteques i, només dos anys després, en un annex preparat i inclòs en l'edició castellana, les biblioteques públiques han augmentat a 3.600.

Pel que fa al préstec constatem el promig de préstec/prestatari (gairebé 4) –xifra que donat l'hàbit escàs d'utilització de biblioteques en la nostra societat resulta més aviat positiva– però no sabem quin percentatge representen els que fan ús del sistema del préstec al no poder comparar els usuaris de préstec amb la quantitat de visitants que reben, perquè aquesta dada no queda recollida en les estadístiques del Instituto Nacional.

TAULA 2: BIBLIOTEQUES PÚBLIQUES DE L'ESTAT (BPE)

	(1997)	(1998)	diferència ²⁷	increment%
Biblioteques	51	51		
m ²	–	145.052		
Fons	6.498.911	6.906.243	407.332	5,9
bibliogràfics ²⁸	5.613.928	5.931.298	317.370	5,4
electrònics	9.779	17.267	7.488	43,4
audiovisuals	485.212	510.959	25.747	5,0
Visitants	6.747.333	11.372.584	462.525	40,7
inscrits	1.260.742	1.330.329	69.587	5,5
Usuaris préstec	3.480.326	–		
Documents prestats	5.611.676	6.090.002	478.326	7,9
llibres	4.647.373	4.872.419	225.046	4,8
no llibres	1.051.573	1.217.583	166.010	13,6

Font: *Ministerio de Educación y Cultura. Dr. Gral. del Libro, Archivos y Bibliotecas*

Pel que fa les BPE, les dades resulten més homogènies, tot i que en confrontar les xifres dels anys 1997 i 1998 no s'hi recullen els mateixos indicadors, com es el cas de les superfícies o del nombre de persones que han usat el préstec. Un altra qüestió a tenir en compte és la varietat i desigualtat entre el mateix tipus de biblioteques, que les dades globals no permeten veure amb suficient claredat.²⁹

L'augment de fons resulta espectacular en els documents electrònics, en relació als bibliogràfics: els primers augmenten només un 5,4%, mentre els segons s'incrementen en un 43%. Aquest augment es tradueix també en un canvi d'actitud dels prestataris: així l'increment de documents prestats que pel que fa a llibres és només d'un 4,8% i en el material no llibre, en canvi, arriba al 13,6%.

La dada més positiva, en establir la comparació entre els dos anys, és la referida al nombre de visitants. Podem observar un increment extraordinari en el de nombre de persones que van a la biblioteca (40%): els nous edificis, els horaris d'obertura, les activitats de promoció, etc., en definitiva, moltes de les iniciatives emergents que hem apuntat han propiciat aquest augment. Possiblement, el poc hàbit lector fa que l'augment de visitants no es tradueixi a la vegada amb un augment dels inscrits i, per tant, del préstec que té un percentatge molt baix: el tant per cent d'inscrits en relació al nombre de visitants és de poc més del 10%; és a dir, de 100 persones que entren a la biblioteca només uns deu o onze s'apunten a usar el préstec que és gratis!

En conjunt, es demostren els resultats de les polítiques que es duen a terme enfocades a ampliar recursos i donar a conèixer les biblioteques, encara que cal, al marge de les actuacions dels propis centres, habituar els ciutadans a fer més ús de les biblioteques.

27. De les dades proporcionades pel Ministerio hem afegit aquesta columna mostrant els percentatges d'increment, cosa que ens permet destacar l'augment significatiu en determinats indicadors.

28. Cal tenir compte que dins els fons bibliogràfic hi ha materials que no són propis d'una biblioteca pública (manuscrits, incunables...); per altra banda, en el desglossament, hem desestimat els materials especials (mapes, fotos...) i microformes.

29. Com exemple d'aquesta disparitat entre biblioteques aïllem les dades corresponents a les biblioteques públiques de Maó i de Valladolid referides a horari i personal: la primera obre 35,30h i compta amb 9 persones a temps complet; la segona obre 77h i disposa de 72 persones.

2.2. Catalunya³⁰

Pel que fa a Catalunya, malgrat disposar d'unes estadístiques més precises, homogènies i completes –per províncies i per habitants– ens limitarem a destacar aquells aspectes més rellevants d'acord amb els comentaris del capítol primer:

TAULA 3: NOMBRE DE BIBLIOTEQUES

	1995	1996	1997	1998
Biblioteques	339	338	339	331
m ²	99.529	106.858	120.226	124.676

Font: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Servei de Biblioteques i del Patrimoni Bibliogràfic. 1998

La disminució en el nombre de biblioteques és deguda a dissolució de les biblioteques dependents de l'entitat financera «La Caixa» que en alguns casos han estat suprimides i, en altres, absorbides per noves biblioteques públiques. Aquesta reducció queda compensada, com es pot veure, amb l'augment de les superfícies, cosa que indica el creixement de les infraestructures encara que en minvi el nombre total.

Aquestes 331 biblioteques són totes elles municipals –exceptuant les tres provincials de Girona, Lleida i Tarragona– i es troben repartides en tot el territori d'acord amb la concentració de població que aglutinen. En aquest nombre també s'hi inclou els serveis de bibliobus per als municipis de població dispersa i escassa.³¹

TAULA 4: DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona
Biblioteques 331	187	48	49	47
Habitants 6.090.040	4.628.277	530.631	356.456	574.676

TAULA 5: FONTS

	1995	1996	1997	1998
Fons	5.431.125	5.572.931	5.776.007	6.095.667

Les dades relatives al fons, tot i que s'incrementen any rere any, s'han de considerar globalment. Per una banda, la quantitat d'1v. per habitant (6.090.040h. segons el padró de 1996) és dona una xifra escassa per atendre suficientment la població;³² per altra, aquest fons augmenta molt lentament (només un increment del 5,2 % en el darrer any). Aquest augment dels fons, similar al de les BPE analitzades anteriorment, i l'exigua ratio comporta que les biblio-

30. Les darreres dades estadístiques publicades corresponen a l'any 1996. Ens cal agrair al Servei de Biblioteques de la Generalitat que ens hagi facilitat les referides a l'any 1998, juntament amb les dels anys anteriors, cosa que ens permet veure l'evolució positiva que han experimentat des de l'any 1995 les biblioteques públiques a Catalunya.

31. Dos bibliobusos de la Generalitat de Catalunya a la província de Lleida i 6 a la província de Barcelona, a càrrec de la Diputació.

32. En el cas de les BPE aquesta dada no s'ha pogut obtenir en no disposar del nombre total d'habitants que atenen aquestes biblioteques.

teques no actualitzin amb suficient rapidesa la seva oferta i disposin de fons obsolets; és a dir, que els materials que ofereixen són poc operatius per a una biblioteca pública.³³ Cal tenir, en compte, a més que dins d'aquest fons hi ha els materials audiovisuals i els materials patrimonials de les tres BPE.

TAULA 6: CD-ROM

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Total %
Biblioteques	187	48	49	47	331
Fons CD-ROM	10	21	5	11	47

Els nous suports, com ja hem indicat, s'incorporen a les biblioteques públiques; en el cas dels CD-ROM en concret podem observar una forta presència en el territori de Girona que supera abastament la resta. Aquesta situació de predomini es manifesta també en la incorporació d'Internet, tant per a ús professional com per ús del públic, dada que contrasta amb la diferència existent per a les biblioteques de Barcelona, com es pot veure en el quadre següent:

TAULA 7: INTERNET

	Internet	professional	%	públic.	%
Barcelona	117	62	5	2,7	
Girona	36	75	31	64,6	
Lleida	8	16	4	8,2	
Tarragona	3	6,4	4	8,5	
Total	331	164	49	44	13,3

Pel que fa a l'automatització, les dades que tenim ens permeten afirmar que el 26 % estan informatitzades; concretament 88, de les quals 61 són a la província de Barcelona on el servei de Biblioteques de la Diputació ha prioritzat les inversions en aquest camp.

TAULA 8: SERVEI DE PRÉSTEC

Préstec	1995	1996	1997	1998
documents prestats	3.561.792	4.108.811	4.632.181	5.241.168
usuaris del préstec	1.911.422	2.152.485	1.894.303	2.338.596
Visitants		7.639.673	8.592.025	9.443.515

Les dades més positives es presenten en la utilització de les biblioteques. Augmenta amb bon ritme el moviment del servei de préstec amb un increment en el darrer any de l'11,6 % en els documents prestats i del 19 % en la quantitat d'usuaris, amb el qual supera el descens sofert en el 1997 degut a tancaments per obres de biblioteques significatives. La xifra de vi-

33. Estem encara lluny de les dades de les 992 biblioteques públiques de Finlàndia (1998) que disposen de més de 40 milions de documents per a una població d'aproximadament 5 milions (8 ítems/h), i que mantenen anualment un augment regular de 2 milions de documents.

sitants s'incrementa només en un 9 %, però l'aparent migradesa d'aquesta dada queda compensada pel que podríem denominar «fidelització» del client: un 24 % d'aquests visitants són usuaris del préstec. No obstant, la quantitat de documents que cada usuari agafa en préstec –una mica més de 2– és molt reduïda, i respon, molt possiblement, a les limitacions que presenten els fons de les biblioteques, abans comentats. De tota manera, estem molt lluny de les xifres de països amb quantitat d'habitants similar.³⁴

3. Cloenda

En els darrers anys s'observen canvis molt significatius en totes les àrees de la biblioteca pública i arreu de la geografia espanyola.

Com apuntàvem en la primera part d'aquesta exposició, hi ha hagut canvis afavorits per l'ampliació de recursos i d'altres provocats per les transformacions socials. En resum: els locals s'amplien i sovint esdevenen emblemàtics; els fons creixen, poc, però es diversifiquen els suports; les TIC s'incorporen de ple en el funcionament de la biblioteca i s'ofereixen als usuaris; la formació del personal ha quedat consolidada amb el nombre i ubicació de centres universitaris i la implantació del cicle acadèmic complet; a més els professionals i les administracions actuen per adequar les biblioteques a les necessitats de la societat de la informació. Els serveis s'amplien, es diversifiquen i s'actualitzen, amb la qual cosa les biblioteques cada cop són més conegudes i reconegudes pels ciutadans. Les dades, encara que limitades a Catalunya i a les BPE, ens mostren una realitat emergent i positiva, que, possiblement, representa la tendència d'altres serveis de biblioteques públiques autonòmics.

En definitiva, podem concloure que les nostres biblioteques públiques augmenten i milloren. Però no podem ser massa optimistes; malgrat que el canvi és significatiu i evident cal tenir present que les nostres biblioteques públiques partien d'una situació molt precària. El repté que té plantejat la nostra biblioteca pública en aquesta societat actual requereix un esforç important; cal potenciar els canvis que hem apuntat, invertir recursos abundants i treballar amb imaginació. Només així aconseguirem avançar i equiparar les nostres biblioteques a aquelles que, fins ara, ens serveixen de model i referent.

34. Ens remetem altre cop a Finlàndia (1998): 2.500.000 usuaris de préstec que representen el 50% de la població, 64,2 milions de visitants que significaria un promig per persona d'unes 12 vegades a l'any i més de 100 milions de documents prestats.